

Montserrat Adam Aulinas (Barcelona)

Característiques de morfologia verbal rossellonesa al sud dels Pirineus i el seu correlat en occità

1 Introducció

1.1 Propòsits de l'article

El present treball té dos propòsits principals:

1. Donar a conèixer els trets de morfologia verbal que, durant el segle XX, han compartit el rossellonès i el nord del català central i no, en canvi, la resta d'aquest darrer dialecte.

Cal precisar que ens limitarem a aquells trets que tenen la particularitat de no ser propis, alhora, del dialecte català nord-occidental;¹ de manera que els trets seleccionats són aquells que, des del punt de vista del català central, poden veure's reforçats únicament pel seu veïnatge amb el nord.

Es pot avançar que diverses de les característiques estudiades han resultat tenir també correlat a l'occità.

2. Comparar el perímetre i el grau de realització que les característiques que s'examinen tenien a inicis del segle XX a la zona nord del català central –i, doncs, al sud de la frontera pirinenca– i els que hi tenen a l'actualitat.

1.2 Relació de les característiques que s'examinaran

Són cinc les característiques de morfologia verbal compartides pel rossellonès i el nord del català central (i no per la resta del català central o bé el català nord-occidental més general).

* La redacció d'aquest article s'inscriu en els projectes HUM 2004-01504/FILO (MEC: DGICYT) i HUM 2005-02821/FILO (MEC: DGICYT).

1 Encara que s'ha de dir que, malgrat que les característiques seleccionades no es troben d'una manera general al català nord-occidental, sí que alguna d'aquestes s'hi podia trobar en algun punt concret, bàsicament al seu extrem nord-oest – cosa que s'especificarà al text.

- Car. 1: Morf p-n = /i/ a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu (ex. *canti*).
- Car. 2: Morf m-t = /a/ a la 2a pers. sing. del present d'indicatiu de les classes verbals II i III (ex. *dormes*).
- Car. 3: Manca de vocal temàtica a l'infinitiu i vocal temàtica de la classe III a la resta de temps verbals (ex. *fúger ~ fugim ~ fugirè*).
- Car. 4: Manca d'extensió velar a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu del verb 'ser' (*som*).
- Car. 5: Epítesi [ə] a l'infinitiu de verbs monosíl·labs (ex. *dirè*).

L'explicació relativa a cadascuna d'aquestes característiques es troba als diferents apartats de § 2.

1.3 Dades que constitueixen la base del nostre estudi

1.3.1 Dades Alcover (1906–1928)

Per a l'examen de la situació lingüística dels inicis del segle XX, ens basem en Alcover (1906–1928), corpus que conté la conjugació de setanta-cinc verbs que l'autor va recollir en les seves excursions filològiques del període esmentat destinades a obtenir la morfologia verbal de tot el territori de la llengua catalana.

Els informants solien ser grups de nens o nenes de deu a catorze anys que ell reunia per fer-los conjuguar. Però cal dir que en algunes localitats també comptà amb població adulta –a voltes de manera única– i que sovint també eren presents en les entrevistes amb els infants els prohoms de la localitat que l'hostatjaven durant la seva visita i, ocasionalment, algun seminarista interessat en temes de la llengua.

Les dades d'Alcover (1906–1928) ens han servit per: (a) seleccionar les característiques que complien els requisits establerts i, doncs, calia examinar; (b) descriure com aquestes característiques es manifestaven als inicis del segle XX al nord del català central i al rossellonès; (c) si és el cas, fer al·lusió a altres dialectes.

Es pot també concretar que, per a les nou comarques del català central que han estat objecte d'estudi actual (cf. § 1.3.2), disposem de dades d'Alcover (1906–1928) en un nombre de vint-i-vuit localitats (cf. la taula següent; els nombres entre parèntesis corresponen a la numeració que tenia la població a Alcover (1906–1928). Els nombres no inclosos dins de parèntesis, a la numeració de la nostra investigació (1999–2003)).

Baixa Cerdanya: [BC]		
1 (14)	–	Puigcerdà
2 (18)	–	Martinet (municipi: Montellà i Martinet)
3	–	Bellver de Cerdanya
4	–	Meranges
5	–	Guils de Cerdanya
6	–	Fontanals de Cerdanya
7	–	Llívia
Ripollès: [R]		
8 (24)	–	Ripoll
9	–	Gombrèn
10 (22)	–	Ribes de Freser
11 (23)	–	Sant Joan de les Abadesses
12 (21)	–	Camprodon
13 (19)	–	Rocabruna (municipi: Camprodon)
14	–	Espinavell (municipi: Molló)
Garrotxa: [G]		
15 (25)	–	Olot
16	–	Sant Joan les Fonts
17	–	Oix (municipi: Montagut i Oix)
18	–	Tortellà
19	–	Besalú
20	–	Sant Esteve d'en Bas (municipi: la Vall d'en Bas)
21 (31)	–	Mieres
Alt Empordà: [AE]		
22 (27)	–	Figueres
23	–	Llers
24 (16)	–	Maçanet de Cabrenys
25 (17)	–	Capmany
26	–	Llançà
27 (20)	–	Cadaqués
28 (32)	–	L'Escala
29 (30)	–	Saus – Camallera – Llampaias (municipi: Saus)
Pla de l'Estany: [PE]		
30	–	Banyoles
31 (29)	–	Crespià

Baix Empordà: [BE]		
32 (40) –		La Bisbal
33 (44) –		Sant Feliu de Guíxols
34 –		Begur
Gironès: [Gi]		
35 (37) –		Girona
36 –		Canet d'Adri
37 –		Cassà de la Selva
La Selva: [S]		
38 (51) –		Caldes de Malavella
39 (36) –		Amer
40 (48) –		Lloret de Mar
41 (43) –		Arbúcies
(42) –		Sant Hilari Sacalm
(46) –		Tossa de Mar
(49) –		Blanes
Maresme (nord): [M]		
42 (50) –		Pineda de Mar
(53) –		Canet de Mar

Taula 1. Localitats investigades a les comarques del nord del català central indicades

1.3.2 Dades actuals (1999–2003)

Per a l'estudi de l'estat actual a la zona nord del català central de les cinc característiques seleccionades, ens fonamentem en dades que hem obtingut personalment en el període 1999–2000 a les comarques de la Baixa Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa, l'Alt Empordà i el Pla de l'Estany; i, l'any 2003, a les comarques del Baix Empordà, el Gironès, la Selva i nord del Maresme. El nombre de localitats enquestades ha estat quaranta-dues (per a les set primeres comarques esmentades, hem investigat dinou poblacions incloses a Alcover (1906–1928) per al mateix sector geogràfic més divuit d'addicionals; per a la Selva i el nord del Maresme, una selecció de cinc localitats de les nou que hi havia inclòs Alcover) (cf. taula 1).

Els informants han estat persones que tenien una edat de 50 a 60 anys en el moment d'iniciar el treball de camp (és a dir, l'any 1999), residents a

la localitat i amb pares nats a la comarca o en poblacions properes a aquesta. El nombre és de tres informants per localitat i la selecció fou feta seguint el procediment d'atzar estadístic.

Les dades obtingudes provenen, de manera principal, d'un *qüestionari*. L'enquestador iniciava una frase que l'informant havia de completar.² Les preguntes relatives a cada característica que calia examinar estaven repartides aleatòriament a diferents punts del qüestionari esmentat, que incloïa més de set-centes preguntes relatives a diversos aspectes de morfologia.

També es disposa de dades procedents d'una *conversa dirigida*, que tenia lloc a la part final de l'entrevista, i que estava preparada bàsicament per obtenir formes de 1a pers. sing. del present d'indicatiu. Igualment, comptem amb realitzacions obtingudes de la *parla espontània* de l'informant que vam tenir ocasió de recollir gràcies al contacte que hi mantinguérem amb motiu de la realització de l'entrevista.

1.3.3 Altres fonts

Com s'acaba d'assenyalar (cf. § 1.3.1 i 1.3.2), hem fonamentat la nostra anàlisi sobre el català en el corpus de dades obtingudes *in situ* d'Alcover (1906–1928) i en les que hem recollit personalment al nord del català central (1999–2003).

Pel que fa a informació igualment relativa a la realització de les característiques, en algun cas i de manera addicional fem al·lusió a altres fonts: Fouché (1924 a; b), *DECat*, Alcover (1909).

Per a les dades de l'occità –que hi incloem de forma complementària– la font ha estat estrictament bibliogràfica. Ens referim aquí a Ronjat (1930–1941) i a Alibèrt (1976) – en aquest darrer cas, l'autor es limita al parlar llenguadocià, com és sabut.

1.4 Classes verbals

La classificació verbal aquí emprada inclou les tres classes verbals principals: classe I (*cantar*), classe II (*batre*), classe III (*dormir*). Es fa també esment de la subclasse [II, +ext.],³ constituïda per aquells verbs en què en català

2 Exemples d'aquestes frases són: «Tu dormiràs tota la nit perquè, a la nit, tu normalment sempre _____», «Jo quan tinc gana sempre _____».

3 Sobre la possibilitat de subdividir la classe II tenint en compte la presència d'extensió velar /g/, cf. Viaplana (1984: 398).

estàndard es troba una extensió velar /g/ al present de subjuntiu (ex. *pregui, cregui*), l'imperfet de subjuntiu (ex. *preguessis, creguessis*), la 1a pers. sing. del present d'indicatiu (*prenc, crec*), el participi regular (ex. *cregut*) i la 1a pers. plu. de l'imperatiu (ex. *preguem, creguem*). Dins d'aquesta subclasse, els verbs amb arrel infinitiva acabada en [-w] (ex. *creure*) els ajuntem dins del que anomenem subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.].

D'altra banda -i encara que aquí no s'escaurà de parlar-ne-, els verbs incoatius constitueixen la subclasse [III, +ext.] (ex. *partir*).

Finalment, resten els verbs irregulars (ex. *ser*).

1.5 Formes verbals examinades per a cada característica

Per tal de poder fer una valoració adequada sobre la realització de les característiques estudiades, es va preveure prendre en consideració per a cadascuna les dades de diversos lexemes verbals (i temps i persones verbals, si és el cas). El tipus de característica va determinar l'estratègia a seguir per a la selecció dels ítems verbals que calia examinar (cf. Adam, 2002b: § 2.1.1.7).

Indiquem aquí en nota les formes verbals que es van incloure al qüestionari de 1999–2003 per a cadascuna de les cinc característiques que aquí es presenten. Es va procurar que es tractés de verbs que es trobessin també dins del corpus d'Alcover (1906–1928) per tal que l'anàlisi comparativa entre les dades actuals i les dades d'Alcover esmentades es pogués fonamentar en formes verbals homòlogues. El nombre total de les preguntes del qüestionari aquí utilitzades és de noranta-set.⁴

4 Per a la característica 1, es va incloure al qüestionari la 1a pers. sing. del PI dels verbs: *cantar, menjar, pensar* (classe I); *batre, perdre, rebre* (classe II general); *conèixer, dir, dur, entendre, poder, valer* (subclasse [II, + ext.]); *dormir, morir, llegir* (classe III); i dotze verbs del subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] (tots els que es poden considerar bàsics d'aquest subgrup i que, d'altra banda, eren de bon elicitar; ex. *beure, riure*). Cal fer constar que a Alcover (1906–1928) només hi havia dades d'un sol verb de la classe I (*cantar*).

Per a la car. 2, es va demanar la 2a pers. sing. del PI dels mateixos verbs que acabem d'indicar per a les classes II i III, amb la supressió dels de la classe I i del verb *conèixer* (per raons fonològiques aquest darrer) i l'addició de *prometre*.

Quant a la car. 3, es va demanar l'infinitiu de: *cosir, eixir, fugir, bullir, collir, munyir, tenyir*; i diversos temps verbals de *córrer, conèixer, créixer, merèixer, néixer, plànyer, entendre, prendre* i *dependre*.

Finalment, per a la car. 4 el qüestionari va incloure la 1a pers. sing. del PI del verb *ser*; i, per a la car. 5, l'infinitiu dels verbs *dir, dur, fer* i *ser*.

També es pot remarcar que el fet que es poguessin avaluar, en general, diverses formes verbals per a cada característica permet obtenir la gradació de la manifestació de cadascuna a les diferents localitats. Als apartats de § 2 s'inclouen comentaris relatius a aquest grau de realització i a la possible coexistència de solucions amb la característica i sense en una mateixa localitat.⁵

2 Anàlisi de les característiques

2.1 Morf p-n = /i/ a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu (ex. *canti*)

2.1.1 Descripció lingüística

El català presenta actualment un sistema de desinències de 1a pers. sing. del present d'indicatiu en part diferent segons el dialecte. Al rossellonès, el morf és /i/, de manera que tenim formes com *canti* 'canto', *dormi* 'dormo'.

Gulsoy (1993: 449–480) tracta de l'aparició d'aquest morf /i/ al català. Segueix la tesi que havia assenyalat Coromines (1943–45: 168),⁶ la qual, en les seves línies essencials, és la que havia establert L. Sütterlin (1896) per a la /i/ del provençal.⁷ En síntesi, l'origen es trobaria en els verbs que havien conservat la iod llatina (ex. TIMEO, *COPRIO (< COOPERIO)); cf. Gulsoy (1993: 456).⁸

5 A Adam (2002b) es presenta també en mapes la informació relativa al grau de manifestació de la característica. A l'article present ens hem limitat a mapificar les línies isoglosses (mapes 1 i 2 a l'annex cartogràfic) o bé el nombre absolut de trets que es troben a cada població (mapa 3) – en el cas d'aquest darrer mapa, oferim el detall parcial de cinc de les nou comarques examinades (concretament, es tracta de les més properes a la frontera pirinenca).

6 Es pot trobar també reproduïda fidelment en la traducció catalana que Coromines el 1971 presenta del seu estudi sobre les *Vides de Sants Rosselloneses* (p. 317).

7 Per a d'altres teories sobre l'origen d'aquesta /i/, vegeu-ne un resum a Gulsoy (1993: 452, 457–464).

8 Aquest autor (Gulsoy 1993: 471) també descriu la major concreció que M.-Kniazzev i Neugaard (1977) van fer de les indicacions de Coromines: un cop fixada la /i/ als verbs que en llatí presentaven iod (ex. *temi*, *dormi*, *obri*), la -i s'hauria estès a verbs com *parle*, *alegre*, en què havia sorgit una -e de suport, la qual, en els dialectes orientals, tenia el problema de no distingir-se fonèticament de la -a de la 3a pers. sing. per la seva posició en síl·laba àtona; també s'hauria difós /i/ als verbs de les classes verbals II i III, amb la qual cosa s'aconseguiria també aquí fer la distinció entre les persones 1a i 3a, les quals en aquestes classes verbals presentaven originàriament en català Ø. I, finalment, hauria aparegut en els verbs de la classe I en els quals no hi havia el problema de distinció entre les persones 1a i 3a (ex. 1. *cant*, 3. *canta*).

El mateix autor (p. 466, 476) assenyala que, tot i compartir l'occità i el rossellonès l'origen d'aquesta /i/, la seva aparició s'hauria efectuat de manera independent en ambdues llengües.⁹ En aquest punt cal fer esment de Blasco Ferrer (1985: 68–73), el qual –en contrast amb el que acabem d'indicar– considera que la /i/ del rossellonès és un préstec de l'occità; Alsina (1988–89: 90) també ho creu bastant probable.¹⁰

Pel que fa a la llengua catalana, la característica aquí examinada a més a més de trobar-se al rossellonès –com ja hem indicat– podia aparèixer al sector nord del català central (cf. § 2.1.2 i 2.1.3).

2.1.2 Presència de la característica al rossellonès (dades Alcover 1906–1928)

Les dades d'Alcover (1906–1928) mostren clarament la presència d'aquesta característica al rossellonès. En aquest dialecte, d'altra banda, la /i/ no es trobava només a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu sinó que podia aparèixer també en altres temps verbals: bàsicament a l'imperfet d'indicatiu de la classe I i a l'imperfet de subjuntiu de totes tres classes verbals (en algun cas, també a l'imperfet d'indicatiu de les classes verbals II i III i al condicional).

Pel que fa al present d'indicatiu, a les classes verbals principals el morf /i/ hi apareixia com a solució única. Quant als verbs del que hem anomenat subclasse [II, +ext] (ex. *prendre*) (cf. § 1.4), es podien localitzar en el temps esmentat formes amb /i/ final o bé formes amb l'extensió velar (Es pot especificar, encara, que per als verbs del subgrup [-w] de la subclasse esmentada (ex. *coure*), a l'Alta Cerdanya i a l'extrem sud-est del Rosselló (Argelers) no es trobaven les formes amb /i/ sinó les que presenten extensió velar –és a dir, hi havia, per exemple, *coc* però no *coui*).

9 En el cas del rossellonès, s'hauria produït al primer quart del segle XIV i, a l'occità, a la segona meitat del segle XII. Gulsoy parteix aquí de les observacions sobre la datació del tret al rossellonès que aporten M.-Kniazzech i Neugaard (1977), i també d'un comentari d'Alart (RLR 7, 1875: 43). D'altra banda, considera que la causa d'aquesta diferència cronològica seria l'existència d'alguns desenvolupaments particulars en el sistema de cada llengua, els quals detalla (cf. Gulsoy (1993: 475–476, 478)).

10 Quant a Fouché (1924a: 104), cal dir que, malgrat que explica el sorgiment de la /i/ de manera diferent al que, uns anys després, proposarà Coromines, els seus mots no semblen atribuir-la a préstec occità sinó que en justifica l'aparició dins del propi sistema lingüístic català.

2.1.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Segons les dades d'Alcover (1906–1928), el morf /i/ de la 1a pers. sing. del PI s'estenia a inicis del segle XX cap a algunes comarques del sud de la frontera pirinenca: la Baixa Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa (no, però, més al sud d'Olot) i la part nord de l'Alt Empordà.¹¹

Aquesta solució podia coexistir en una mateixa localitat amb les formes amb /o/, pròpies de la varietat més general del català central; a la Baixa Cerdanya i a Cadaqués, però, es manifestaven de manera molt predominant les formes amb /i/. (En el cas de poblacions que, a més a més de trobar-se a la franja nord geogràfica que hem indicat, pertanyien al bisbat de Girona, hi podien fer també acte de presència formes amb una epítesi [k] final (ex. *càntic* o *càntoc*).

Es pot indicar així mateix que, per als verbs del subgrup [-w] de la subclasse [II, + ext.] (ex. *coure*, *creure*), només va aparèixer la /i/ a 1PI als sectors geogràfics del nord-est del Ripollès i del nord-oest de l'Alt Empordà (i, encara, en coexistència amb les formes amb extensió velar).

Quant a la presència de la característica en altres temps verbals, es pot fer esment només d'un aïllat *éric* (1 Imp. Ind. 'ser') a Olot.

2. Dades actuals (1999–2003): Al llarg del segle XX aquesta característica ha tingut una disminució important a la zona del sud de la frontera pirinenca. L'hem trobat actualment a les diverses localitats de la Baixa Cerdanya enquestades (encara que s'ha d'indicar que, a Fontanals de Cerdanya, només es va poder obtenir de la «parla espontània» (cf. § 1.3.2)); pel que fa a l'Alt Empordà, s'ha localitzat només a Cadaqués; al Ripollès, sols s'ha registrat a Espinavell (Molló); i no s'ha trobat a cap de les poblacions enquestades de la Garrotxa.

El grau de manifestació d'aquesta característica no ha estat igual a totes les localitats en què ha aparegut. La major presència s'ha trobat a Cadaqués i a Meranges (Baixa Cerdanya). I, la menor, a Bellver (Baixa Cerdanya) i a Espinavell (nord-est del Ripollès) – a més a més del cas comentat de Fontanals de Cerdanya.

11 En el mapa que Alcover inclou al primer fascicle del DCVB, corresponent al 1926, s'indica amb molt detall el traçat de la isoglossa que marcava aleshores el límit sud de la /i/ d'1PI de la classe verbal I. La línia deixava al nord la comarca de la Baixa Cerdanya, la població de Ripoll (al Ripollès), les localitats d'Olot i Tortellà (a la Garrotxa) i les localitats d'Albanyà, Sant Llorenç de la Muga, Pont de Molins, Mollet d'Empordà, Selva de Mar i Cadaqués (a l'Alt Empordà).

Assenyalem també que encara es pot manifestar la /i/ en alguns verbs de la subclasse [II, +ext.] (ex. *coneixi* ‘conec’, *vali* ‘valc’), però ja no per als verbs del subgrup [-w] de la mateixa subclasse (amb l’ excepció d’un aïllat *complaui* localitzat al nord-est del Ripollès – corresponent a un verb poc emprat).

2.1.4 Breu referència a l’occità

Aquesta característica és també pròpia de l’occità.

Per al detall de les localitzacions del tret en aquesta llengua, cf. Ronjat (1930–1941: § 554) i Alibèrt (1976: § 98–130). Gulsoy (1993: 451) fa una sinopsi dels límits del morf /i/ a la llengua esmentada:

En el domini occità la -i té ús a la regió de Provença, a Niça i a Marsella, i a bona part del Llenguadoc: Narbona, el Donasà, el País de Foix, Carcassona, Besiers, i a l’Albigès, Tolosa, Montalban, i a la major part del territori gascò-bearnès; i la -e (pronunciada ə en alguns punts), a l’oest de Provença, a Montpeller i la seua rodalia, i a gran part de Roergue i la zona llemosina.

Veiem doncs com, a les contrades d’aquella llengua que limiten amb el rossellonès, els correspon /i/.

2.2 Morf m-t = /a/ a la 2a pers. sing. del present d’indicatiu de les classes verbals II i III (ex. *dormes*)

2.2.1 Descripció lingüística

El català mostra el morf m-t = /a/ per a la 2a pers. sing. del PI de la classe verbal I (realitzada [ə] en els dialectes orientals i [e] en els occidentals). Aquest és el resultat de l’evolució fonètica des del llatí al català per a aquesta classe verbal ja que la caiguda de vocals posttòniques finals no va tenir lloc quan aquesta era -A (ex. CANTAS > *cantes*).

Per a les classes verbals II i III, però, en les quals la vocal de la síl·laba final àtona dels seus ètims era -E o bé -I, les lleis fonètiques del pas del llatí al català van conduir a la pèrdua d’aquesta vocal. Així, tenim en català les formes *bats* (< BATTIS), *dorms* (< DORMIS). Aquí tractem, però, del fet que, en algunes zones, el morf /a/ es troba també a les classes verbals II i III (ens referim a formes com *bates*, *dormes*).¹²

12 Es pot apuntar també que Pérez Saldanya (1998: 121, nota 6), per a les zones en què es troba /a/ en els verbs de les classes II i III –l’autor fa referència concretament al rosse-

Fouché (1924a: 106–107) creu que l'aparició d'aquesta /a/ a la 2a pers. sing. del present d'indicatiu de les classes verbals II i III es deu a l'analogia amb els verbs de la classe I (ex. *cantes*) i amb aquells de les classes II i III que presentaven epètesi (ex. *cuses*, *floreixes*).

En addició als comentaris de Fouché, volem assenyalar aquí el suport que la realització amb /a/ de 2PI de les classes verbals II i III podria haver trobat també en el fet que, a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu, hi hagi un morf de p-n vocàlic final –ens referim aquí al morf /i/–. La correlació esmentada ens ha estat suggerida en observar que, per als verbs del subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.], la desaparició de la /i/ a 1PI substituïda per l'extensió velar (ex. *coni* → *coi*) ha comportat també que hi desaparegués la car. 2 (ex. *coies* → *cous*) (cf. § 2.2.2 i 2.2.3). La tendència seria, doncs, que les persones 1a i 2a indicades coincidissin en el nombre de síl·labes i el patró accentual.¹³ (Cal puntualitzar que, malgrat que el català del Principat també compta amb un morf vocàlic per a la 1a pers. sing. del PI de les classes verbals II i III [es tracta d'/o/], no és així per a la subclasse verbal [II, +ext.], en la qual trobem formes velaritzades. Aquesta diferència podria haver significat un major suport al rossellonès per a la característica que aquí s'examina.)

La característica que aquest apartat estudia es pot trobar al rossellonès i al nord del català central (cf. § 2.2.2 i 2.2.3). D'altra banda, tot i que no és un tret del català nord-occidental, n'hi pot haver alguna localització aïllada i dispersa (d'una manera més evident al seu extrem nord-oest).

2.2.2 Presència de la característica al rossellonès

És el rossellonès la zona del domini lingüístic on la característica aquí estudiada es manifestava plenament. Deixant de banda la subclasse [II, +ext.] –en què aquestes formes verbals coexistien amb les corresponents sense /a/–, a la resta de les classes verbals hi apareixia com a solució única (amb

llonès–, considera aquesta /a/ juntament amb la -s següent un morf de 2a persona singular (en comptes de considerar /a/ un morf de mode-temps (PI) i /z/ el morf de 2a pers. sing.).

13 També es pot assenyalar que, des de la morfologia natural, s'explicaria bé l'aparellament formal entre les persones 1a i 2a enfront de la 3a pers. que trobem en aquesta zona a les classes II i III. Es considera que és la 3a persona la que és més bàsica des d'un punt de vista semàntic i funcional (i, doncs, això quedaria reflectit en la seva forma més simple respecte a la de les altres dues persones) (Sobre el caràcter més bàsic que la morfologia natural postula per a la 3a pers. respecte a les pers. 1a i 2a, cf. Mayerthaler [1988: 21], Wheeler [1993: 172], Pérez Saldanya [1998: 25]).

només alguna excepció puntual d'aquesta darrera particularitat a l'Alta Cerdanya).

Al sud-est del Rosselló (Argelers) i a l'Alta Cerdanya, quan es tractava d'un verb del subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] no hi havia pràcticament en cap cas el morf /a/ de què aquí tractem. (Sobre la manca d'/i/ al morf p-n d'1PI en aquestes mateixes comarques per al subgrup verbal esmentat, cf. § 2.1.2.)

2.2.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Segons les dades d'Alcover (1906–1928), a inicis del segle XX podem trobar /a/ (= [ə]) com a morf de p-n per a 2PI de les classes verbals II i III a les comarques del nord del català central (Baixa Cerdanya, Ripollès, Garrotxa, Pla de l'Estany, Alt Empordà, nord del Baix Empordà i també al Berguedà). Sovint, per a un mateix verb, coexistien les formes amb aquest morf i la solució més general del català central; a Cadaqués, en canvi, s'hi trobaven únicament les formes amb el tret. (També en algun cas es podia trobar al sud del Baix Empordà, a la Selva, al nord del Maresme, a Osona i al Bages.)

Per al subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] la característica apareixia bàsicament al nord-est del Ripollès i al nord-oest de l'Alt Empordà¹⁴ (cf. § 2.1.3 (1.) per a la localització del morf de p-n =/i/ per al subgrup esmentat a la mateixa zona.)

2. Dades actuals (1999–2003): Pel que fa aquesta característica, i limitant els nostres comentaris a les nou comarques que hem investigat actualment (cf. § 1.3.2),¹⁵ es pot assenyalar que, respecte als inicis del segle XX, aquest tret sembla haver-se conservat en uns nivells força similars i importants en el cas de la Garrotxa, el nord-est del Ripollès i Cadaqués. A la Cerdanya, a part de l'Alt Empordà i al nord del Baix Empordà, hauria minvat. I, quant a la resta de l'àrea examinada, també hauria disminuït però cal dir que, en aquest cas, el grau era ja baix als inicis del segle XX.

Podem especificar a més a més que, al Baix Empordà, al Gironès, a la Selva i al nord del Maresme –i també en sis altres localitats enquestades d'un total de vint-i-quatre pertanyents al Ripollès, l'Alt Empordà o el Pla

14 Hi havia l'única excepció d'un *comes* a Martinet (oest de la Baixa Cerdanya).

15 Manquen, doncs, dades actuals de la resta de comarques del català central en què, als inicis del segle XX, es podia trobar el tret, ja fos d'una manera rellevant (Berguedà) o bé només ocasionalment per a algun verb (Bages, Osona).

de l'Estany–, actualment hem pogut constatar el tret només per al verb (*batre*).¹⁶ A Lloret de Mar (zona costanera de la Selva) no ha aparegut la característica per a cap dels verbs demanats. (Per a la relació de verbs que incloïa el qüestionari en el cas d'aquesta característica, cf. nota 4.)

També es pot assenyalar que no ha aparegut enlloc el tret lingüístic per al subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] (cf. § 2.1.3 (2.) per a un comportament semblant en el cas de la car. 1.)

2.2.4 Breu referència a l'occità

Quant a l'occità, Ronjat (1930–1941: § 555) constata la vigència a la llengua contemporània del tret que s'examina en aquest apartat. Indica també, però, que en la llengua provençal antiga la desinència de la 2a pers. sing. del PI de les classes II i III era *-s*; es trobava l'element vocàlic davant de la consonant esmentada (*-es*) només en verbs en què la vocal calia com a epètesi. L'autor assenyala que l'aparició d'aquest tret a l'occità pot datar del segle XIV o, fins i tot, ser anterior.

També Alibèrt (1976: § 98–130) indica *-es* per als verbs model *batre* i *sentir*. I el mateix per a verbs com *beure*, *caire* 'caure', *còire* 'coure', *dòler* 'doldre', etc. (Es pot especificar que en occità aquests darrers verbs no presenten formes velaritzades a 1PI.)

2.3 Manca de vocal temàtica a l'infinitiu i vocal temàtica de la classe III a la resta de temps verbals (ex. *fúger* ~ *fugim* ~ *fugirè*)

2.3.1 Descripció lingüística

Tractarem en aquest apartat dels verbs que presenten infinitius rizotònics acabats en *'er* i que tenen vocal temàtica /i/ a la resta de temps verbals. Dins del domini de la llengua catalana, és una característica bàsicament del rossellonès (cf. § 2.3.2).

Des d'una anàlisi sincrònica actual, creiem adequat considerar aquests verbs pertanyents a la classe III.¹⁷ Per a aquesta adscripció, cal només am-

16 La inusualitat del verb *batre* podria explicar el manteniment més important del tret lingüístic en aquest lexema – es pot especificar que el qüestionari feia referència al significat del verb relacionat amb les feines del camp.

17 Aquesta proposta representa una novetat respecte al tractament descriptiu que han rebut aquests verbs fins a l'actualitat: Fouché (1924a: 120) i Pérez Saldanya (1998: 50) s'hi han referit com a verbs de la classe II.

pliar a la classe III la possibilitat de tenir infinitius rizotònics (és a dir, sense vocal temàtica) com ja s'esdevé a la classe II (ex. *batre*). L'element [ə] de la desinència seria una epèntesi.

Els verbs que presenten aquesta particularitat al rossellonès són, en primer lloc i principal, un grup provinent de verbs llatins en -ĔRE. Fouché (1924a: 120) assenyala: *cùller* (< COLLIGĔRE), *cúser* (< CONSUĔRE), *fúger* (< FUGĔRE), *júnyer* (< JUNGĔRE).

Pel que fa a l'origen d'aquests infinitius, Coromines els considera continuació directa de les formes llatines corresponents, mentre que a la resta de formes del mateix verb s'evidenciaria el canvi de paradigma (cf. *DECat* IV, 221a, 16–43 [s.v. *fugir*]; IV, 922a, 16–31 s.v. [*junyir*]; II, 831b, 41–53 [s.v. *collir*]). (Es pot assenyalar que altres autors [Moll (1952: § 300); Lloret (2002: 350, nota 5)]¹⁸ han considerat que aquests infinitius havien adoptat també en un primer moment /i/ temàtica –com s'ha esdevingut a la resta del paradigma– i, més tard, hi hauria hagut altra volta retorn d'aquests infinitius cap a les formes en *-er* (a causa de l'analogia amb infinitius d'aquest darrer tipus).)

Basant-nos en el pressupòsit de Coromines, interpretem que els infinitius en *-er* que també poden trobar-se per a alguns verbs en -IRE llatí –com *bùller* (< BULLIRE)– denoten que aquests darrers verbs haurien també fet ús del model paradigmàtic que acabava de sorgir en els verbs de tipus *fúger* (és a dir, *-er* a l'infinitiu i /i/ a la resta del paradigma).

Cal, d'altra banda, assenyalar que, segons Fouché (1924a: 121), per als dos tipus de verbs esmentats és també possible trobar al rossellonès infinitius en *-ir*.

Finalment, indiquem que, entre els verbs en -ĔRE, hi incloem el verb *córrer* (< CŪRRĔRE) ja que també presenta el paradigma descrit (cf. § 2.3.2).¹⁹

18 Lloret (2002: 347–348) considera que la causa del canvi cap a la classe III en aquests verbs es deuria a problemes fonològics existents a l'hora d'efectuar l'aplec entre el final d'arrel i el morf /r/ d'infinitiu (ex. **fugre* ['fuʒrə]). Cal assenyalar que hi podria haver altres explicacions per justificar el canvi de classe en els verbs que aquí ens ocupen; alguns autors han fet comentaris sobre el canvi de classe verbal de la II cap a la III en els verbs catalans (cf. Adam [en premsa]: nota 86), on es fa esment d'aquests autors).

19 Un cas més específic és el de verbs com *conèixer*, *crèixer* (entre d'altres similars amb final d'arrel en fricativa prepalatal).

La seva particularitat és que, malgrat que poden presentar al rossellonès vocal temàtica /i/ en els temps altres que l'infinitiu, s'hi troben amb una coexistència important les formes originàries corresponents de la classe II – això fa que no considerem adequat referir-nos en aquest cas a canvi de classe verbal.

Hi ha al rossellonès, encara, segons Fouché (1924a: 84, 109) vocal temàtica /i/ a

Ja hem comentat que, dins del català, el tret lingüístic que examinem en aquest apartat és propi del rossellonès; aquest tret s'estén també al nord del català central (cf. § 2.3.2 i 2.3.3). D'altra banda, es pot fer referència a la particularitat que, malgrat que no és una característica general en català nord-occidental, sí que pot aparèixer al seu extrem nord-oest (*fuire*, *bulldre*, *culldre*) i a punts del Pallars Sobirà i el Pallars Jussà (*fuire*) –en una modalitat, doncs, amb epèntesi [ə] posterior–. La resta del paradigma d'aquests verbs era amb /i/ temàtica.²⁰

2.3.2 Presència de la característica al rossellonès

Segons les dades d'Alcover (1906–1928), tenim constància al rossellonès de les realitzacions infinitives en ´er següents: *büller*, *cüller*, *cúser*, *crúixer*, *fúger*, *ixer*, *múnyer*; a la resta del paradigma d'aquests verbs la vocal temàtica era /i/. (També es pot precisar que hi havia preponderància per a aquests verbs de les formes infinitives en ´er i poca presència de les corresponents en -ir²¹ (cf. a § 2.3.1 la informació de Fouché sobre l'existència al rossellonès d'aquests darrers infinitius); a la resta de persones verbals hi havia per a aquests verbs sols formes amb /i/ temàtica.)

Quant al verb *córrer*, Alcover (1906–1928) registra per al rossellonès un ús exclusiu de la forma infinitiva en ´er. A la resta del paradigma, la vocal temàtica fou /i/, només amb comptades excepcions.²²

diversos temps verbals excepte a l'infinitiu per a *defendre*, *dependre*, *entendre*, *prendre*, *vendre*. El mateix indiquen les dades d'Alcover (1906–1928) per a *prendre* i *entendre*. Però l'aparició d'/i/ temàtica per a aquests verbs podria estar relacionada amb altres factors (cal tenir en compte que poden aparèixer també en altres dialectes, tant antigament com a l'actualitat). S'han considerat analògiques de les corresponents dels verbs *tenir* o *venir* (Fouché 1924a: 109; *DECat*, VI, 413b, 29–30; Pérez Saldanya (1998: 196)). El darrer autor esmentat creu que l'analogia es pot deure al fet que els verbs *tenir* i *venir* tenen una conjugació mixta i presenten també, com els verbs assenyalats, un radical acabat en nasal.

Es pot afegir que, ni als inicis del segle XX ni a l'actualitat, no han aparegut al sector estudiat del nord del català central les formes esmentades del tipus *prenim*, *entenim*.

- 20 Amb algunes excepcions molt puntuals, les quals fan referència al participi; concretament, tenim [fu]´yut] a Bonansa i a Pont de Suert i *collgut* a Tamarit de Llitera i a Benavarri.
- 21 Les formes infinitives corresponents en -ir van aparèixer només –i ocasionalment– en algunes poblacions de l'Alta Cerdanya, a Argelers i a Prada.
- 22 En aquest sentit, s'ha d'assenyalar només que, per al participi, en alguna població es registrà *corrigit* en comptes de *corrit*, i que es localitzà *corregut* en dues poblacions de l'Alta Cerdanya i a Prats de Molló. Quant als altres temps verbals, hi havia algun cas

2.3.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Als inicis del segle XX, a partir del corpus d'Alcover (1906–1928) podem apreciar com la característica de què aquí tractem es podia trobar en algun sector del nord del català central per als verbs *cosir*, *eixir*, *fugir*, *cruixir* i també *córrer*.

S'ha de fer l'observació que, quan el tret apareixia a les comarques del bisbat de Girona (i també als diversos sectors del Ripollès, tant si pertanyen com no al bisbat esmentat), l'infinitiu rizotònic solia presentar la desinència en *-(e)re* (= [ə]rə]). La desinència *-er* (= [ə]) apareixia, en general, a les poblacions situades més a prop de la frontera, i també a Cadaqués. (Cal recordar que precisament al bisbat de Girona els infinitius com *néixer* presenten realitzacions del tipus *néix(e)re*.)²³

Es pot assenyalar que, per a la característica objecte d'estudi en aquest § 2.3 –és a dir, manca de vocal temàtica a l'infinitiu i vocal temàtica de la classe III a la resta del paradigma–, el perímetre era diferent segons el verb pres en consideració:

L'extensió més important d'aquest tret era per al verb *fugir*. Efectivament, l'infinitiu rizotònic (*fúger* o *fúg(e)re*) es va localitzar a vuit comarques del nord del català central.²⁴ Cal assenyalar, però, que en alguns casos es trobava ja en coexistència amb la forma infinitiva del català central més general (*fugir*).²⁵

Ocupava el segon lloc en extensió geogràfica la realització de la característica per al verb *córrer* –és a dir, hi havia el paradigma *córrer* ~ *corrim*–. Es localitzava a les quatre comarques costaneres del nord del català central.²⁶ Arreu es va trobar l'infinitiu rizotònic *córrer*. Pel que fa a la resta de temps verbals, es podien trobar en alguns casos formes alternants.²⁷

puntual de vocal temàtica *e* en alguna localitat de l'Alta Cerdanya o a Canet del Vilatge (Rosselló).

23 Per als infinitius del tipus *néix(e)re*, cf. Adam (2004).

24 Aquestes comarques són: la Baixa Cerdanya (Puigcerdà; no, però, a Martinet), nord-est del Ripollès, Garrotxa, Pla de l'Estany, Alt Empordà, Baix Empordà, Gironès i la Selva.

25 Això s'esdevenia especialment al nord-est del Ripollès i a la Selva. En algunes poblacions d'aquesta darrera comarca (Sant Hilari Sacalm, Caldes de Malavella, Blanes), a més a més, hi va aparèixer ja només *fugir*.

26 Ens referim a l'Alt Empordà, el Baix Empordà, la Selva i el nord del Maresme (en el cas de la Selva, apareixia al seu sector est).

27 S'observa com, al costat de les formes amb /i/ temàtica –coincidentes amb el rossellonès–, hi havia també alguns casos en què el verb presentava les formes de les comarques veïnes del mateix bisbat de Girona (ex. *correm*), o bé les del català central més

Els altres verbs en què es va constatar la característica la presentaven en una extensió territorial menor. Així, per al verb *cosir*, es localitzava en alguna població del nord de l'Alt Empordà (Maçanet de Cabrenys [*cúser*, *cús(e)re*], Cadaqués [*cúser*]). A la Baixa Cerdanya, hi havia l'infinitiu *ixer* 'eixir'. I l'infinitiu *crúix(e)re* es féu constar per a Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà).

2. Dades actuals (1999–2003): Al nord del català central, hem trobat actualment la característica per als verbs *fugir*, *córrer* i *munyir*. No, en canvi, per als altres que hem examinat: *collir*, *tenyir*, *bullir*, *cosir* o *eixir* –recordem que per als dos darrers s'havia localitzat la característica als inicis del segle XX a part d'aquesta zona (cf. § 2.3.3 (1.)).

Quant al verb *fugir*, s'ha trobat actualment l'infinitiu rizotònic per a la Baixa Cerdanya (concretament a les poblacions més properes a la frontera estatal), Espinavell (Molló [nord-est del Ripollès]), nord del Pla de l'Estany, Alt Empordà i Baix Empordà (en la forma *fúger* a Cerdanya i a Cadaqués, i *fúg(e)re* a la resta de localitats).²⁸ Aquesta característica, doncs, hauria perdut per a aquest verb al llarg del segle XX tres comarques.²⁹ Igualment, es pot assenyalar que en la major part de localitats en què actualment s'han trobat les formes esmentades hi havia *fugir* coexistent-hi.

Si ens referim al verb *córrer*, la característica s'ha localitzat bàsicament –com als inicis del segle XX– a l'Alt Empordà, el Baix Empordà i la zona costanera de la Selva (ara només tímidament, però, al nord del Maresme). L'infinitiu ha estat sempre *córrer*. A la resta del paradigma hi podia haver formes alternants.³⁰

general, o bé una mixtura entre les formes gironines i les de tipus rossellonès (ex. *corri-rem*).

28 A Figueres i a Llers es va prendre nota tant de *fúg(e)re* com de *fúger*; caldria, però, comprovar aquesta darrera realització ja que hi ha la possibilitat que es tractés d'una emissió dèbil de la forma que hem indicat en primer lloc.

29 Es tracta de les comarques de la Garrotxa, el Gironès i la Selva.

30 Concretament, en algun cas hi ha una certa interferència amb el paradigma que presenta actualment el verb a la resta de comarques del bisbat de Girona, és a dir, amb les formes del tipus *correguem* o *correvem* o, fins i tot, amb les més generals del català central (ex. *correm*) –de manera similar al que ja hem indicat per als inicis del segle XX (cf. nota 27)–; però les realitzacions més usuals són, en el sector indicat, les coincidents amb el rossellonès –és a dir, les que són objecte d'aquest article.

Podem afegir-hi que, en algun cas, també s'ha pogut registrar el tret per a aquest verb a Espinavell (Molló). I que, respecte a les dades d'inicis del segle XX, podria haver-se difós cap a alguna nova població.³¹

El tercer dels verbs que hem trobat actualment al nord del català central amb la característica que aquí ens ocupa és *munyir*. Només s'ha localitzat, però, a Espinavell (Molló – nord-est del Ripollès); la forma de l'infinitiu ha estat *múny(e)re* (en coexistència amb *munyir*).

2.3.4 Breu referència a l'occità

A partir de la informació que Alibèrt (1976: § 98–130) aporta sobre la conjugació de diversos verbs en llenguadocià, podem adonar-nos que, igual com s'esdevé al dialecte rossellonès del català, hi ha alguns verbs en -ÈRE llatí que poden presentar en aquella llengua infinitius en *zer* i la resta del paradigma de la classe III. Tenim, per exemple, *culbe* 'collir' (però *colbirai* [FI], *colhit* [Participi]. En aquest mateix cas es trobaria *liège* 'llegir'.

I també, com en el nostre dialecte rossellonès, hi ha verbs en -IRE llatí que, tot i mantenir-se dins de la classe III, poden tenir infinitius en *zer* (ex. *bulbe* 'bullir').

El mateix autor comenta el que també ha estat remarcat per al rossellonès: la possibilitat que, en coexistència amb les formes infinitives en *zer* a què ens hem referit per a aquests dos tipus de verbs, s'hi trobin les corresponents en *-ir*.

Quant al verb *córrer*, es pot localitzar en occità tant el paradigma de la classe II com el de la classe III.

Hi ha, però, algunes diferències entre el sistema lingüístic occità i el català, les quals potser es podrien resumir en una major pes en aquella llengua que en català –i també que en el dialecte rossellonès– de les formes romàniques derivades de la conjugació en -ÈRE llatina.³² (Per a algunes localitzacions dins l'occità dels infinitius i paradigmes a què aquí ens referim, cf. també Ronjat [1930–1941: § 547–548, 551, 656, 659].)

31 Ens referim a algun punt aïllat de la Garrotxa i a Caldes de Malavella (al centre de la Selva). També podem assenyalar que s'ha manifestat la característica a Girona ciutat – segons les dades d'Alcover (1906–1928) hi apareixia el tret d'una manera més limitada.

32 Efectivament, en aquella llengua, els paradigmes de les classes II i III són més acostats que en català –deixant de banda ara la qüestió de l'infinitiu– (cf. Ronjat (1930–1941): § 598; Alibèrt (1976): § 107–129). A l'occità, per exemple, la vocal temàtica de 4,5 PI de la classe III no incoativa no és *i* sinó que coincideix amb la *e* de la classe II (ex. III. *sentèm, sentètz* / II. *batèm, batètz*). Per bé que també s'ha d'indicar que la III incoativa

2.4 Manca d'extensió velar a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu del verb 'ser' (*som*)

2.4.1 Descripció lingüística

Tractem aquí de la particularitat que la 1a pers. sing. del present d'indicatiu del verb 'ser' es realitzi *som* i no hagi adoptat l'extensió velar com trobem a gran part del català (*sóc*). És aquella una forma més acostada a la llatina SUM. (No prenem en consideració aquí la forma *so*, que es pot explicar per l'acció de la fonètica sintàctica; caldria determinar si tant pot aparèixer a partir de *som* com de *sóc*.)

La forma *som* per a 1PI 'ser' era més estesa antigament.³³ A l'actualitat, ha quedat reduïda al rossellonès (cf. § 2.4.2), el nord del català central (cf. § 2.4.3) i el balear.

2.4.2 Presència de la característica al rossellonès

Segons les dades d'Alcover (1906–1928), al rossellonès hi havia la característica objecte aquí d'estudi. En general, *som* (1PI 'ser') apareixia en la forma fonètica [ˈsun]; amb final [m] es localitzava prop de la frontera ([ˈsum]: Ceret, Arles del Tec (Alt Vallespir); [ˈsom]: Prats de Molló (a l'Alt Vallespir, ran de frontera amb el Ripollès) i Alta Cerdanya).

En cas no s'hi va trobar la solució amb extensió velar.

—més nombrosa que la III no incoativa— presenta un increment *-iss-* (o *-iss-*) abans de la desinència *-em* o *-etz*).

Troblem, encara, dues altres particularitats en aquella llengua:

La primera és que alguns verbs en *-ĒRE* llatí que en català han passat a la classe III es poden localitzar dins del domini lingüístic occità o bé mantinguts dins de la classe II o bé inclosos a la classe III incoativa (ex. *óser* 'cosir', *jónher* 'junyar', *molzer* 'munyar'). (Ens referim aquí a tot el paradigma independentment de la forma infinitiva.)

I l'altra particularitat que es troba a la llengua occitana és que hi ha més verbs de la classe III que no pas en rossellonès que, tot i pertànyer a la classe esmentada, poden presentar a l'infinitiu una forma alternativa rizotònica: *drome* (i *dormir*), *partre* (i *partir*), *sentre* (i *sentir*). La resta del paradigma d'aquests verbs correspon exclusivament a la classe III.

33 En els textos del període medieval sovint apareix la realització *son* (cf. *DECat*, III, 713b, 34–40).

2.4.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Als inicis del segle XX hi havia aquesta forma a la Baixa Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa, l'Alt Empordà, el Baix Empordà, la Selva, el Gironès, Osona i el nord del Maresme. I, probablement, també al Pla de l'Estany.³⁴ Apareixia a la major part de les localitats enquestades i sovint hi era en coexistència amb *sóc* (encara que s'ha de dir que, en cinc localitats, hi hagué exclusivament *som* [Puigcerdà, Maçanet de Cabrenys, Cadaqués, Olot, Sant Feliu de Guíxols]).

2. Dades actuals (1999–2003): Actualment no s'ha obtingut la forma *som* mitjançant el qüestionari. Sí que ha aparegut a la parla espontània; només, però, per a un informant de Rocabrúna (nord-est del Ripollès) i per a una de Tortellà (nord-est de la Garrotxa). Com a exemples: «Som agafat les ulleres», «Jo no som fumat ni som begut mai».³⁵ Cal assenyalar que, dins del mateix registre de la parla espontània, els informants a què ens acabem de referir també van emprar *sóc*.

Es constata, doncs, un canvi molt manifest en la realització d'aquesta característica al llarg del segle XX.

2.4.4 Breu referència a l'occità

Comenta Ronjat (1930–1941: § 634) que, en provençal antic, hi havia les formes *som* i *so(n)* –les quals, segons que indica, devien alternar segons el context fonològic posterior–; hi afegeix, però, que les formes més usuals eren les del tipus *soi* o *sui*.

Assenyala també localitzacions actuals de les formes esmentades (i també les d'algunes altres variants).³⁶ Pel que a les formes objecte de la nostra anàlisi, aporta realitzacions contemporànies de *s[u]n* i *s[u]m* a Carcassona, en parlars llenguadocians propers al català, a Tolosa, Coserans i Baiona.

34 Cal tenir present que l'única localitat del Pla de l'Estany inclosa a Alcover (1906–1928) és Crespià. S'escau que l'únic informant de la localitat amb què es comptà era un jesuïta que hi havia nascut però que vivia a Manresa (Bages), població aquesta darrera on fou entrevistat.

35 Podem observar en aquests exemples, a més a més, l'ús de *ser* com a auxiliar en comptes de *haver*.

36 En coincidència amb el que acabem d'assenyalar, Alibèrt (1976: § 130, p. 158) indica per al llenguadocià les formes *som* i *soi* (a més a més d'algunes variants més secundàries).

2.5 Epítési [ə] a l'infinitiu de verbs monosíl·labs (ex. *dire*)

2.5.1 Descripció lingüística

Ens referirem aquí a les formes *dire* 'dir', *dure* 'dur', *ferre* 'fer', *sere* 'ser'. Es tracta d'infinitius originàriament monosíl·labs en català (*dir*, *dur*, *fer*, *ser*) que presenten una [ə] final, la qual pot ser considerada epítési.

És aquesta una de les propostes explicatives de Coromines per a la característica objecte d'aquest apartat; es tractaria d'un cas paral·lel al de les formes originàriament monosíl·labes com *core* 'cor', *pure* 'pur', *llure* 'llur' del rossellonès o de l'Alt Empordà (*DECat*, III, 142a, 38–42 [s.v. *dir*]; 221a, 7–11 [s.v. *dur*]; 954b, 49–53 [s.v. *fer*]). (Desestimem, en canvi, una segona proposta del mateix Coromines, que associava aquests infinitius als de tipus *néix(e)re*.)³⁷

Fouché (1924b: 208) havia considerat que *dire*, *dure* i *sere* provenien de «* *dūre* < d i c (e) r e », «* *dūire* < d u c (e) r e » i «* *sēire* < *s e d (č) r e ». Proposava, doncs, aquests ètims concrets i una evolució fonètica cap a [j] final d'arrel, que és la que en occità ha conduït a infinitius com *caire* 'caure', *duire* 'dur', *faire* 'fer', etc. (cf. § 2.5.4). Posteriorment, s'hauria produït després en rossellonès la monoftongació de l'aplec vocàlic, en un moment en què la caiguda de vocals finals no seria ja vigent.

La proposta de Fouché és rebatuda per Coromines – d'una manera explícita en parlar del verb *dir*, i d'una manera implícita en tractar de *ser*. Pel que fa al verb *dir* comenta que la forma de l'infinitiu en rossellonès antic era *dir* i no *dire*. I assenyalava també que, en cas que hi haguessin hagut infinitius en *-ire* en rossellonès antic, seria estrany que només s'hagués mantingut

37 La segona de les propostes de Coromines era vincular els infinitius del tipus *dire* –objecte aquí del nostre estudi– als de tipus *néix(e)re* i, com ell indica, a una «tendència comuna a tota l'àrea dels bisbats de Girona i Elna a propagar els infinitius en *-r[ə]* a despeses dels en *-ir*, *-ir*, *-ér*: *figere* (o *fuire*), *creïxere*, *conèixer*, *plànnyere*, i en fi també *èssere*, *estre* o bé *sere*, així com *ferre* en lloc de *fer*» (*DECat*, III, 142a, 42–47 [s.v. *dir*]; vegeu també 221a, 11 [s.v. *dur*]). Però cal indicar (cf. Adam 2002b: § 2.2.1.1.5) que la distribució d'aquests dos tipus d'infinitius és diferent: els que aquí analitzem (ex. *dire*) tenen el nucli de la seva distribució geogràfica al rossellonès; i els del tipus *néix(e)re*, tenen com a límits –com ja hem indicat, cf. § 2.3.3 (1.)– els del bisbat de Girona (amb l'addició del Ripollès, comarca que només en el seu extrem nord-est pertany al bisbat esmentat). Des del punt de vista lingüístic, també divergeixen aquests infinitius: en el cas dels del tipus *néix(e)re*, l'epéntesi era necessària per solucionar l'aplec consonàntic entre el final d'arrel i el morf /r/ d'infinitiu; mentre que, en els verbs objecte del nostre estudi aquí (ex. *dire*), l'arrel verbal finalitza en vocal i, doncs, l'addició del morf /r/ de l'infinitiu no presentava problemes de sil·labificació.

dire.³⁸ Tot això indicaria que en aquell dialecte –com en el català més general– l'ètim del verb fou *DIRE i no DI(C)ERE (cf. *DECat*, III, 141b, 4–142a, 37).

Quant al verb *ser*, aquest darrer autor considera que, en català (igual com en occità), aquest verb prové de *ĒSSĒRE (i no de SEDĒRE com en castellà i en portuguès) (*DECat*, III, 712b, 54–713b,15). I, doncs, l'infinitiu no hauria comptat amb cap grup D'R que, seguint les lleis d'evolució fonètica de l'occità, hagués pogut donar una [j].

2.5.2 Presència de la característica al rossellonès

Segons Alcover (1906–1928), al rossellonès hi havia als inicis del segle XX els infinitius *dire* 'dir' i *sere, essere* 'ser' (a més a més d'*estre, ésser* i *ser*). Cal assenyalar, però, que a l'Alta Cerdanya no hi havia el tret que aquí s'examina.

Intentarem completar aquesta informació amb la que ens pugui proporcionar altra bibliografia, ja que el verb *dur* no s'inclougué en les enquestes que l'autor esmentat realitzà al Rosselló i, per al verb *fer*, no es va localitzar la característica de què aquí tractem.

Pel que fa al verb *dur*, podem assenyalar que Fouché (1924b: 208) i *DECat* (III, 221a, 7–8) constaten *dure* al rossellonès; i Alcover (1909: 253) deixa constància d'un *endure* a Calce (Rosselló).

Quant a l'infinitiu *fer*, mentre que Fouché (1924b: 208) coincideix amb Alcover (1906–1928) a assenyalar només *fer* en el dialecte rossellonès, tenim que Alcover (1909: 253) indica *ferre* per a Vallespir, Rosselló i Conflent, i *DECat* III, 954b, 49–51 dóna notícia d'un *ferre* a Sant Cebrià (Rosselló).

Pel que fa als altres dialectes, Alcover (1906–1928) aporta les formes *diure* i *dire* 'dir' corresponents a l'alguerès. Coromines (*DECat*, III, 141b, 49–50) considera la forma infinitiva algueresa *diure* creació moderna a partir de *diu*. Per al nord del català central, cf. § 2.5.3 següent.

2.5.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Segons les dades d'Alcover (1906–1928), l'única de les formes infinitives amb epítesi [ə] final per al rossellonès que travessava la frontera pirinenca en direcció sud era *dire*; concretament, es va trobar per a Maçanet de Cabrenys i per a Figueres.

38 S'escau que Fouché (1924a: 132) assenyalava formes de futur i condicional del tipus «*veyra*», «*trayria*» en documents rossellonesos medievals procedents dels materials d'Alart (1881).

Si acudim a altres fonts bibliogràfiques –tal com hem fet a § 2.5.2–, s’hi podria sumar *ferre*: Alcover (1909: 253) constata aquesta forma per a l’Alt Empordà i *DECat* (III, 954b, 49–53) per a l’extrem nord de la comarca esmentada.

2. Dades actuals (1999–2003): Actualment no hem localitzat cap forma infinitiva d’aquest tipus al nord del català central.

2.5.4 Breu referència a l’occità

Pel que fa als infinitius rossellonesos que aquí ens ocupen (*dire*, *dure*, *ferre*, *serre*), es pot assenyalar que en occità hi ha formes amb *-e* final per als tres primers verbs (*dire*, *duire*³⁹ i *faire*).

Aquestes formes provenen de DICĚRE, DUCĚRE, FACĚRE. Els grups C’R, D’R evolucionaren en occità cap a [jɛ].⁴⁰

Així, doncs, en aquesta llengua la *-e* final d’aquests verbs no és una epíttesi o reforç final sinó una epèntesi fonològicament necessària.

Quant al verb *ser*, cal dir que en occità no hi ha *serre* –com sí que es troba al rossellonès–. Les formes més comunes són *estre* o bé *èsser*.⁴¹

3 Recapitulació

Hem presentat cinc característiques de morfologia verbal que, a inicis del segle XX, unien el rossellonès i el nord del català central. No es trobaven ni a la resta del català central ni eren pròpies de la varietat més general del català nord-occidental (tot i que dues d’aquestes podien trobar-se en alguna localització concreta del darrer dialecte esmentat, bàsicament al seu extrem nord-oest). D’altra banda, la car. 4 (*som* 1PI ‘ser’) es localitzava també al balear – en congruència amb el fet que aquesta forma havia tingut antigament en català un abast ampli.

39 Tot i que aquest darrer verb hi és poc freqüent i, en canvi, ho són més derivats seus com *conduire*, *enduire*, *introduire*, etc. (cf. Alibèrt 1976: § 130, p. 133).

40 Per a aquests ètims i la llei fonètica indicada, cf. REW (2628, 2785, 3128); Ronjat (1930–1941): § 346–347; *DECat* (III, 141b, 43–46); Alibèrt (1976: § 130, p. 133, 153, 161).

41 En occità antic la forma més general era *èsser*; tot i això, en alguns casos apareix *estre*; i, per a l’occità modern, tenim en general *estre* i també algunes localitzacions de *èsser* –a més a més d’alguna altra realització, més secundària (cf. Ronjat (1930–1941), § 634, 636–640; *DECat*, III, 712b, 58–713a, 4; REW (2917); Alibèrt 1976: § 130, p.158).

3.1 Superfície de les característiques al sud dels Pirineus a inicis del s. XX

Quant a les cinc característiques estudiades, a partir de les dades d'Alcover (1906–1928) podem apreciar que les isoglosses que, dins del català central –al sud, doncs, dels Pirineus–, marcaven el límit meridional d'aquelles tenien un traçat poc coincident (vg. mapa 1). Tot i això, dues de les isoglosses anaven plegades i deixaven al nord la Baixa Cerdanya; i també dues apareixien unides en el límit sud-est del seu perímetre respectiu, límit que coincidia a més a més amb el del bisbat de Girona.

Als inicis del segle XX la major extensió en aquesta zona era per a la car. 4 (*som*, 1PI 'ser'), la qual abraçava deu comarques sudpirinenques (tres de les quals parcialment).

Les posicions segona i tercera eren ocupades per la car. 3 (ex. *fúger* ~ *fugim* ~ *fugirè*) i per la car. 2 (ex. *dormes*).

Pel que fa a la car. 3, cal dir que el seu perímetre era diferent segons quin dels cinc verbs que hem assenyalat que hi havia aleshores amb el tret lingüístic al nord del català central prenguem en consideració. L'extensió més important era per a *fúger*: apareixia en vuit comarques –en tres de les quals en una part–. (Si, a aquesta àrea, s'hi afegeixen dades de *córrer*, hi hem de sumar, encara, el nord del Maresme; efectivament, les formes amb la característica per a aquest verb es localitzaven a les comarques costaneres i s'allargaven en aquest sector fins al final del bisbat de Girona.)

Quant a la car. 2, el nombre de comarques del nord del català central en què es trobava era de set (en una de les quals bàsicament en una part). S'ha de dir, però que, si hi comptéssim també les comarques en què es podia trobar la característica d'una manera ocasional, la suma seria de dotze (en dues de les quals només en una sector de la comarca).

En penúltim lloc tindriem la car. 1 (ex. *canti*), la qual es localitzava en quatre comarques sudpirinenques (a dues de les quals només en una part de la comarca).

I, finalment, hi havia la car. 5 (ex. *dirè*), que sols apareixia en un sector d'una de les comarques sudpirinenques.

3.2 Canvi lingüístic al llarg del segle XX

Durant el segle XX i pel que fa a la zona nord del català central, es pot indicar que les característiques aquí estudiades han tingut una evolució minvant. El canvi més manifest ha estat per a la car. 4 (*som*, 1PI 'ser') ja que, en contrast amb el que s'esdevenia als inicis del segle XX, en què ocupava la

posició amb més extensió territorial de les característiques examinades (cf. § 3.1), l'hem trobat només en dues localitzacions puntuals, en les quals n'hem registrat realitzacions ocasionals.

La car. 5 (ex. *dire*) no apareix actualment al sud dels Pirineus —per bé que cal recordar que, als inicis del segle XX, ocupava ja només l'extrem nord-oest de l'Alt Empordà.

Les altres tres característiques examinades es poden trobar encara al nord del català central d'una manera més o menys evident. Si ens referim a la car. 1 (ex. *canti*), li queda com a reducte la Baixa Cerdanya, Cadaqués i Espinavell (Molló — al Ripollès, ran de frontera amb el Vallespir); l'ús del tret en aquest sector no és, però, uniforme — les localitats on s'ha manifestat actualment de manera més important han estat Cadaqués i, seguidament, Meranges (Baixa Cerdanya).

Quant a la car. 2 (ex. *dormes*), mentre que en algunes comarques ha disminuït, en altres s'hi ha conservat en uns nivells força remarcables.

Per últim, si ens referim a la car. 3, cal dir que pràcticament només ha aparegut el tret per als verbs *fugir* i *córrer* (per al primer verb, la característica hauria perdut tres comarques; i, en el cas del segon, aquesta sembla haver disminuït a l'extrem sud del seu perímetre però podria haver augmentat en alguna altra localització concreta).

3.3 Manifestació més rellevant de les característiques al rossellonès

Si comparem la manifestació que els cinc trets lingüístics estudiats tenien al nord del català central als inicis del segle XX respecte a la que presentaven al rossellonès, es pot indicar que era més important en aquest darrer dialecte. Efectivament, al rossellonès —i segons el tret examinat— es podia trobar la característica:

- 1) en més temps verbals (ens referim a la car. 1; al rossellonès, a més a més de manifestar-se al present d'indicatiu, podia aparèixer en alguns casos en altres temps verbals; ex. *cantavi* [Imp. Ind.], *beguessi* [Imp. Subj.]).
- 2) en més grups verbals (aquí es pot indicar que les car. 1 i 2 es manifestaven al rossellonès també en el subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] (ex. *coni*; *coues*) i, en canvi, al nord del català central, aquesta particularitat es podia trobar a inicis del segle XX només en dos sectors concrets, i actualment ja no s'hi pot localitzar).
- 3) en més lexemes verbals (aquest seria el cas de les car. 3 i 5. Quant a la primera, a més a més dels verbs que presentaven el tret lingüístic al

nord del català central, al rossellonès n'hi havia d'altres (ex. *cúller*, *búller*). I, pel que fa a la segona, mentre que per al rossellonès s'havia indicat el tret per a *dire*, *dure*, *ferre*, *serre*, al nord del català central als inicis del segle XX hi havia *dire* segons Alcover (1906–1928) –altres fonts assenyalaven també *ferre*–, però no la resta de formes infinitives indicades).

D'altra banda, s'hi pot afegir que, al nord del català central, al costat de les formes verbals que denotaven la presència de les característiques que s'examinen, hi podia haver a la mateixa localitat formes verbals sense aquell tret lingüístic (aquestes formes coincidien amb les del català central més general –o, en algun cas més puntual, es tractava de formes que tenien com a àmbit només el bisbat de Girona). La presència en una mateixa localitat de formes alternants era poc freqüent en rossellonès (si n'exceptuem la manifestació de les car. 1 i 2 al subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.]; i també algun altre cas puntual, especialment a l'Alta Cerdanya).

3.4 Coincidència amb l'occità

Hem vist que les característiques examinades tenien correlat a l'occità. Així, les solucions de les car. 1 i 2 són paral·leles en ambdues llengües. També es troba a l'occità la car. 3 (ex. *fíger* ~ *fugirè*) –per bé que allà amb uns matisos diferents (cf. § 2.3.4 i nota 32)–. Quant a la car. 4 (*som* 1PI 'ser'), és aquesta una de les formes que es pot trobar a la llengua esmentada (en la forma [sun] o [sum] en algunes localitzacions, entre les quals els parlars propers al català) – encara que les formes més usuals de l'occità són les de tipus *soi* o *sui*.

Finalment, com a parella dels nostres infinitius *dire* 'dir', *dure* 'dur', *ferre* 'fer', l'occità compta amb formes aparentment similars: *dire*, *duire* i *faire* – encara que, segons la descripció de la característica que aquí hem adoptat per al rossellonès (epítesi [ə] en verbs amb infinitius originàriament monosíl·labs), es tracta de característiques diferents [cf. 2.5.1 i 2.5.4]–. S'hi ha d'afegir que la forma *serre*, localitzada en rossellonès, no s'ha trobat en occità.

Quant a la disjuntiva de si els trets catalans són préstecs de l'occità o bé van aparèixer en rossellonès independentment d'aquell i exclusivament com a conseqüència d'evolucions dins del propi sistema lingüístic del català, es constata que no hi ha hagut unanimitat entre els estudiosos.⁴²

42 Per al detall del que aquesta nota resumeix i les pàgines relatives a les obres que aquí es citen, vegeu els punts x.x.1 dels apartats de § 2 corresponents a cada característica.

Pel que fa al tema de si els trets examinats van aparèixer de manera autònoma en català, cal deixar de banda la car. 4 (*som* 1PI 'ser') perquè la forma esmentada remet al

Tot i això, creiem que es pot assenyalar que la tendència predominant en la lingüística catalana del segle XX ha estat considerar que l'aparició de les característiques aquí examinades ha estat independent en ambdues llengües. És igualment cert, però, que en la major part dels casos les raons adduïdes per explicar l'aparició del tret lingüístic a cadascuna de les llengües són, com a mínim, força coincidents.

3.5 Descripció lingüística dels trets: alguns comentaris

La nostra anàlisi del corpus d'Alcover (1906–1928) i les dades que hem obtingut a la zona nord del català central (1999–2003) ens han permès fer algun comentari o aportació en relació amb la descripció lingüística dels trets o bé el seu origen.

En primer lloc, ens hem referit al suport addicional que, per a la fixació o el manteniment de la car. 2 (ex. *dormes*) –que afecta les classes verbals II i III– pot haver representat la particularitat que, a la 1a pers. sing. del PI, hi hagi un morf vocàlic a les mateixes classes verbals (també a la subclasse [II, +ext.] (cf. § 2.2.1).

La segona constatació és que la car. 5 (ex. *dire*) no pot trobar justificació en l'existència dels infinitius del tipus *néix(e)re*, i més concretament, en una tendència a afavorir infinitius en *-re* –era aquesta una de les possibles explicacions sobre l'origen de la car. 5 que havia estat donada–. S'escau que les àrees territorials d'aquests dos tipus de trets són diferents. Aquesta particularitat s'adiu també amb el fet que les estructures fonològiques d'aquests infinitius no són tampoc iguals (cf. § 2.5.1 i nota 37).

SUM llatí, forma que va tenir continuïtat en ambdues llengües, com ho avalen les llengües medievals respectives. En aquest cas, doncs, l'explicació sobre l'origen del tret és externa a ambdues llengües.

Pel que fa als altres trets estudiats, hem constatat que Coromines (1943–45; 1971; *DECat*) ha optat per l'autonomia del rossellonès respecte a l'occità quant a l'origen de les car. 1 (ex. *canti*), 5 (ex. *dire*) i 3 (ex. *fúger*). Gulsoy (1993), i també M.-Kniazzeh / Neugaard (1977), pel que fa a la car. 1, han seguit el camí marcat per Coromines. Tampoc Fouché (1924a), en parlar sobre l'origen de la car. 1 (ex. *canti*) i de la car. 2 (ex. *dormes*), no les atribuïa a préstec occità sinó que les justificava a partir del propi rossellonès.

El mateix Fouché (1924 b), però, per a la car. 5 (ex. *dire*) –i a diferència del que després proposarà Coromines (*DECat*, III)–, relaciona implícitament aquesta característica amb l'occità. Per la seva part, Blasco Ferrer (1985) s'ha inclinat a considerar que la car. 1 del rosellonès (ex. *canti*) tenia origen occità, i també Alsina (1988–89) ho ha considerat probable.

I, finalment, assenyalem que hem proposat considerar pertanyents a la classe III els verbs amb infinitius rizotònics i /i/ temàtica a la resta del paradigma (ex. *fúger* ~ *fugim* ~ *fugirè*). Només cal concedir a la classe III la possibilitat de tenir formes infinitives sense vocal temàtica –com ja s’esdevé a la classe II–; la vocal [ə] que hi apareix seria una epèntesi (cf. § 2.3.1).

4 Conclusions

Als inicis del segle XX el nord del català central compartia amb el rossellonès cinc característiques de morfologia verbal que no es trobaven a la resta del català central i tampoc no eren pròpies del català nord-occidental (per bé que dues d’aquestes podien localitzar-se en algun punt concret del darrer dialecte esmentat, bàsicament al seu extrem nord-oest).

Les característiques examinades tenen un perímetre desigual. No obstant això, només dues als inicis del segle XX ultrapassaven el límit inferior de la Baixa Cerdanya o bé del bisbat de Girona i els diversos sectors del Ripollès (en un cas, el tret abraçava el Berguedà i, en l’altre, Osona; s’hi pot afegir un ús molt ocasional d’un altre dels trets en aquestes dues mateixes comarques i al Bages).

Aquestes característiques de morfologia verbal han tingut una evolució minvant al llarg del segle XX, de manera que actualment només tres es troben encara al sud de la frontera pirinenca: el morf p-n = /i/ a 1PI (ex. *canti*), el morf m-t = /a/ a 2PI de les classes II i III (ex. *dormes*) i la característica que aplega els verbs amb infinitius en *-er* i vocal temàtica de la classe III a la resta del paradigma (ex. *fúger* ~ *fugim* ~ *fugirè*).

En canvi, ha desaparegut l’infinitiu *dire* –i, amb aquest, la car. 5–, forma que s’havia localitzat al sector nord-oest de l’Alt Empordà a començament del segle XX; i també és pràcticament inexistent la realització *som* per a 1PI ‘ser’.

Basant-nos en les dades dels inicis del segle XX, es pot dir que les característiques tenien una manifestació més àmplia al rossellonès que no pas a les comarques del nord del català central: segons el tret examinat, podia aparèixer-hi per a més temps verbals, més grups verbals o bé més lexemes verbals del mateix grup; s’hi ha d’afegir que, per a algunes de les característiques, les solucions que evidenciaven el tret lingüístic es trobaven al rossellonès generalment sense alternar amb formes que no incloïen aquell tret – a diferència del que s’esdevenia al nord del català central, on sovint hi havia convivència entre les formes objecte d’estudi i les del català central més general.

Es pot també assenyalar que els trets examinats tenen correlat a l'occità. No obstant això, la lingüística catalana del segle XX ha tendit en general –amb algunes excepcions– a considerar que no es tracta de préstecs de l'occità sinó que s'expliquen per evolució interna del sistema lingüístic del català rossellonès.

En relació amb la descripció lingüística de les característiques examinades, hem assenyalat el possible suport addicional que la car. 2 (ex. *dormes*) podria haver trobat en l'existència de la car. 1 –més específicament, en la seva manifestació a les classes II i III (ex. *dormí*)–. Així mateix, hem constatat que l'existència de la car. 5 (ex. *diré*) és independent de la dels infinitius del tipus *néix(e)re*; s'escau que les seves àrees geogràfiques són diferents (cosa que, d'altra banda, s'adiu amb les seves constitucions fonològiques diferenciades). D'altra banda, s'ha proposat considerar verbs de la classe III aquells que tenen infinitius en *-er* (ex. *fúger*) i vocal temàtica de la classe III a la resta del paradigma (ex. *fugim ~ fugiré*); només cal atorgar a la classe III l'opció de tenir infinitius sense vocal temàtica (possibilitat que ja té la classe verbal II del català).

Bibliografia

- Adam Aulinas, Montserrat (2002a): «La isoglossa /i/ del present d'indicatiu: de l'any 1906 al 2000», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* 44, 271–288.
- (2002b): «El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia», Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia (tesi de doctorat).
- (2004): «Els infinitius del tipus *néix(e)re* i la seva àrea geogràfica», *Sintagma* 16, 43–76.
- (en premsa): *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Alart, J. B. (1881): *Documents sur la langue catalane des anciens comtés de Roussillon et de Cerdagne* [extret de la *Revue des Langues Romanes*, III (1872), IV (1873), V (1874), VII (1875), X (1876), XI (1877)].
- Alcover, Antoni M. (1906–1928): [(materials recollits sobre flexió verbal): ed. Moll, F. de B. (1929–1932); ed. Perea (1999)].
- (1909): «Una mica de dialectologia», *BDLC* 4 (1908–1909), 194–303 [plec núm. 9, des.–jul. 1909].

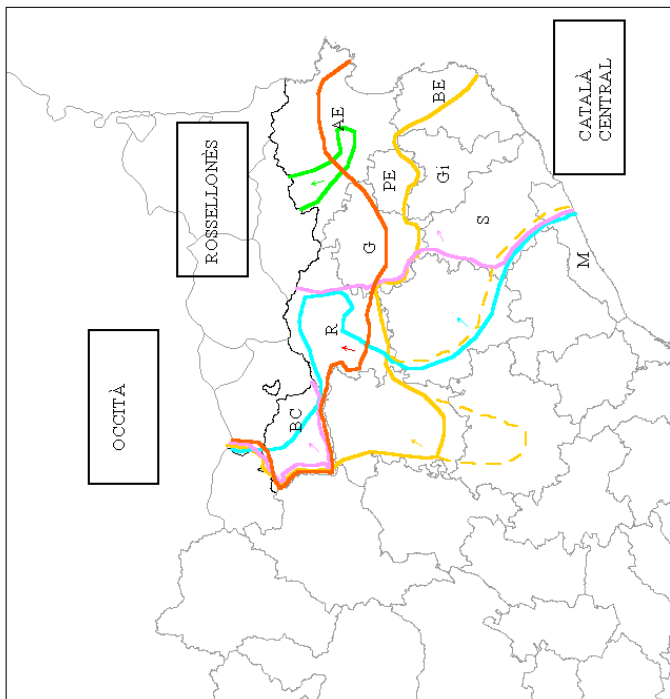
- Alibèrt, Loïs (²1976): *Gramatica occitana*, Montpelhièr: Centre d'Estudis Occitans.
- Alsina, Àlex (1988–1989): «Un aspecte de la morfologia històrica catalana: La primera persona singular del present d'indicatiu», *Llengua i Literatura* 3, 89–119.
- Blasco Ferrer, Eduard (1985): «Les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en català i en occità – estudi diacrònic de morfosintaxi gal·loromànica», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* 10 (*Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 2), 37–79.
- Coromines, Joan (1943–45): «Las Vidas de Santos rosellonesas –del manuscrito 44 de París–», *Anales del Instituto de Lingüística* (Universidad N. de Cuyo: Mendoza (Argentina)) 3, 126–211 [reproduït en Coromines 1971, 276–362].
- (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club Editor.
- [DECat]: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 1980–1991.
- [DCVB]: *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Moll, 1926–1962.
- Fouché, Pierre (1924a): *Morphologie historique du roussillonnais*, Toulouse [reimpresió d'aquesta edició: Genève: Slatkine Reprints, 1980].
- (1924b): *Phonétique historique du roussillonnais*, Toulouse [reimpresió d'aquesta edició: Genève: Slatkine Reprints, 1980].
- Gulsoy, Joseph (1993): *Estudis de Gramàtica Històrica*, Barcelona: Institut Universitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Lloret, Maria-Rosa (2002): «Canvi lingüístic i variació fònica», dins Cano, M. A. / Martines, J. / Martines, V. / Ponsoda, J. J. (ed.): *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 331–364.
- Mayerthaler, Willi (1988): *Morphological Naturalness*, Ann Arbor: Karoma.
- Moll, Francesc de B. (1929–1932): «La flexió verbal en els dialectes catalans», *Annari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* 2 (1929), 73–184 [1–112]; 3 (1930), 73–168 [1–96]; 4 (1931), 9–104 [1–96]; 5 (1932), 9–72 [1–64].
- (1952) *Gramàtica històrica catalana*, Madrid: Gredos [trad. cat. València: Universitat de València, 1991].

- M.-Kniazzeh, Charlotte. S. / Neugaard, Edward, J. (1977): vegeu *Vides* [...]·].
- Perea, Maria Pilar (1999): *Compleció i ordenació de La flexió verbal en els dialectes catalans d'A. M. Alcover i F. de B. Moll*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Pérez Saldanya, Manuel (1998): *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València: Universitat de València.
- [REW] *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (1972)⁵, W. Meyer-Lübke (ed.), Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- [RLR] *Revue des Langues Romanes*, Montpellier: Société des Langues Romanes.
- Ronjat, Jules (1930 [tom I]; 1932 [tom II]; 1937 [tom III]; 1941 [tom IV]): *Grammaire istorique [sic] des parlers provençaux modernes*, Montpellier: Société des Langues Romanes [reimpressió del 1980: Genève / Marseille: Slatkine Reprints / Laffitte Reprints].
- Sütterlin, L. (1896): «Die heutige Mundart von Nizza », *Romanische Forschungen* 9, 249–586.
- Viaplana, Joaquim (1984): «La flexió verbal regular del valencià», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I (Quaderns de Filologia), València: Universitat de València, 391–407.
- [Vides] *Vides de sants rosselloneses; text català del segle XIII establert, comentat i glossat per la Dra. Ch. S. M. Kniazzeh... i pel Dr. E. J. Neugaard... amb pre-faci i aportacions de Joan Coromines...*, 3 vol., Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.
- Wheeler, Max W. (1993): «Changing inflection: verbs in North West Catalan», dins Mackenzie, D. / Michael, I. (eds.): *Hispanic linguistic studies in honour of F. W. Hodcroft*, Llangrannog: Dolphin, 171–206.

Annex cartogràfic

Isoglosses al sud dels Pirineus
dins del català central

- Car. 1: 1 PI (ex.: *canit*)
- Car. 2: 2 PI (classes II i III)
(ex.: *dormes*)
- Car. 2 —ús ocasional—
- Car. 3 (ex.: *fúger, córrer - corrim*)*
*(Cadascun dels verbs té di distribucions,
en part, diferents)
- Car. 4: IPI 'ser' (*som*)
- Car. 5: Infinitius monosíl·labs
amb epitesi [ə]
(ex.: *dirre*)

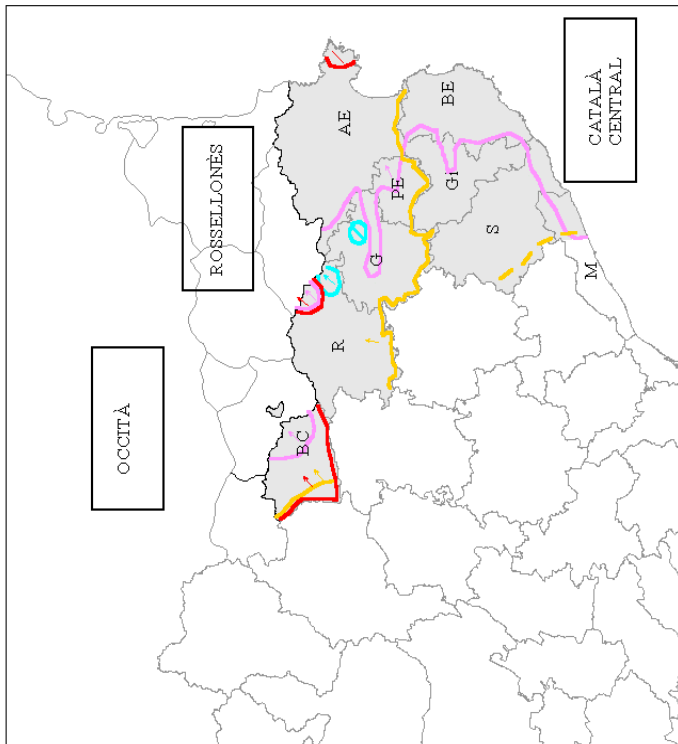
Dades Alcover 1906-1928

Mapa 1. Característiques de morfologia verbal compartides pel rossellonès i el nord del català central (dades Alcover 1906-1928).

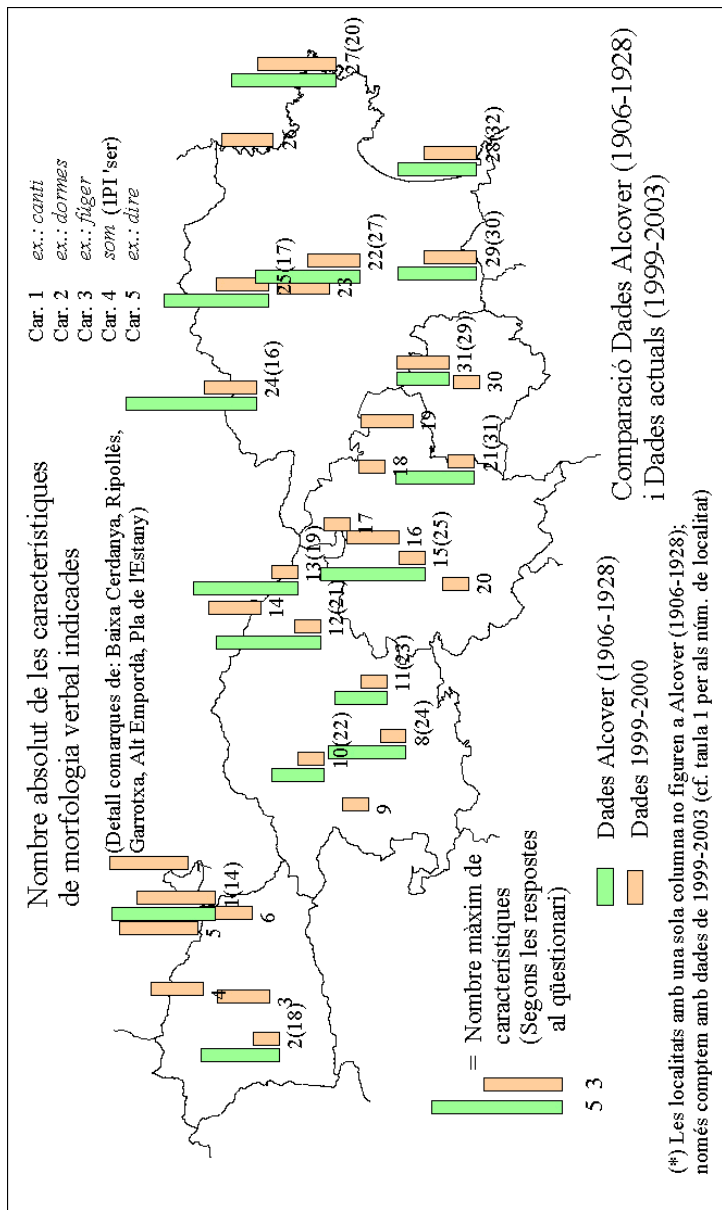
*Isoglosses al sud dels Pirineus
dins del català central*

- Car. 1: 1 PI (ex.: *canit*)
 - Car. 2: 2 PI (classes II i III)
(ex.: *dormes*)
 - Car. 2 —ús ocasional—
 - Car. 3 (ex.: *fúger, córrer - corrim*)*
 - * (Cadaun dels verbs té di sribucions,
en part, diferents)
 - Car. 4: 1PI 'ser' (som)
 - Car. 5: Infinitius monosíl·labs
amb epitesi [ə]
(ex.: *dire*)
- NOIHA LA CARACTERÍSTICA
- Zona objecte d'estudi 1999-2003

Dades actuals (1999-2003)

Mapa 2. Característiques de morfologia verbal compartides pel rossellonès i el nord del català central (dades actuals 1999–2003).

Mapa 3. Nombre absolut de les característiques de morfologia verbal indicades (detall comarques de: Baixà Cerdanya, Ripollès, Garrotxa, Alt Empordà, Pla de l'Estany). Comparació dades Alcover (1906-1928) i dades actuals (1999-2003).